

Ștefan Deaconu

Drept constituțional

Ediția 5
- revăzută și adăugită -

Editura C.H. Beck
București 2022

Cuprins

Introducere.....	XIII
-------------------------	-------------

Capitolul I. Dreptul constituțional – ramură principală a dreptului.....	1
---	----------

Secțiunea 1. Noțiunea de drept.....	1
§1. Drept obiectiv. Drept subiectiv	3
§2. Drept pozitiv. Drept natural	3
Secțiunea a 2-a. Ramurile de drept.....	4
§1. Drept public. Drept privat	4
§2. Criterii de diferențiere.....	4
§3. Importanța delimitării	5
Secțiunea a 3-a. Fundamentele dreptului	6
§1. Morala.....	6
§2. Religia.....	7
§3. Politica.....	7
Secțiunea a 4-a. Definiția dreptului constituțional	8
Secțiunea a 5-a. Locul dreptului constituțional în sistemul de drept.....	9
Secțiunea a 6-a. Apariția dreptului constituțional ca disciplină de studiu.....	11

Capitolul II. Izvoarele dreptului constituțional și raporturile de drept constituțional.....	15
---	-----------

Secțiunea 1. Izvoarele dreptului constituțional	15
§1. Constituția	16
§2. Legea	16
§3. Actele normative cu putere de lege	17
§4. Tratatul internațional	17
§5. Regulamentele de organizare și funcționare a Parlamentului	18
§6. Tradițiile și practicile constituționale.....	18
§7. Jurisprudența	19
§8. Doctrina	19
Secțiunea a 2-a. Raporturile juridice de drept constituțional	20
§1. Noțiune	20
§2. Caracteristici.....	20
§3. Elemente.....	21
§4. Subiectele raporturilor juridice de drept constituțional	21
4.1. Subiectele colective.....	22
4.2. Subiectele individuale	23
§5. Conținutul raporturilor juridice de drept constituțional.....	24
5.1. Specificul normelor juridice de drept constituțional	24
§6. Obiectul raporturilor de drept constituțional.....	25

Capitolul III. Teoria constituției.....	28
--	-----------

Secțiunea 1. Noțiunea de constituție	28
--	----

§1. Constituție în sens material	29
§2. Constituție în sens formal.....	30
Secțiunea a 2-a. Definiția juridică dată constituției.....	30
Secțiunea a 3-a. Apariția constituției.....	32
§1. Constituția cutumiară.....	34
§2. Constituția scrisă.....	34
Secțiunea a 4-a. Adoptarea constituției	36
§1. Puterea constituantă.....	36
§2. Diferite forme de constituție	37
2.1. Charta concedată (Octroyée).....	37
2.2. Statutul	37
2.3. Pactul.....	38
2.4. Convenția	38
2.5. Constituția referendară	39
2.6. Constituția parlamentară.....	39
Secțiunea a 5-a. Modificarea (revizuirea) constituției.....	40
§1. Ce este modificarea (revizuirea) constituției.....	40
§2. Cine poate modifica (revizui) o constituție	42
§3. Constituții flexibile și constituții rigide	42
Secțiunea a 6-a. Suspendarea constituției	43
§1. Noțiune	43
§2. Clasificare.....	44
Secțiunea a 7-a. Abrogarea constituției.....	44
§1. Noțiune	44
§2. Clasificare.....	45
Secțiunea a 8-a. Conținutul normativ al constituției	45
§1. Aspecte generale.....	45
§2. Raportul dintre constituție și religie.....	47

Capitolul IV. Supremația constituției.....57

Secțiunea 1. Concept.....	57
Secțiunea a 2-a. Justiția constituțională, garanție a supremației constituției.....	59
§1. Ce este justiția constituțională.....	59
§2. Reguli speciale aplicabile justiției constituționale.....	60
§3. Dialogul dintre instanțele care fac justiție constituțională.....	61
§4. Ce reprezintă dialogul dintre instanțele ce fac justiție constituțională	62
Secțiunea a 3-a. Teoria generală a controlului constituționalității legilor.....	63
§1. Apariția controlului de constituționalitate a legilor	63
1.1. Cauzele apariției.....	64
1.2. Istoricul apariției controlului de constituționalitate.....	64
§2. Noțiunea controlului de constituționalitate a legilor.....	70
§3. Definiția controlului de constituționalitate a legilor	70
§4. Fundamentarea științifică a controlului constituționalității legilor	70
4.1. Pe baza principiului separației puterilor în stat	70
4.2. Pe baza principiului legalității	71
4.3. Pe baza principiului supremației constituției.....	71
§5. Obiectul controlului constituționalității legilor	71

5.1. Legile.....	71
5.2. Proiectele de lege	72
5.3. Actele cu forță juridică echivalentă legii	72
5.4. Tratatetele internaționale.....	72
5.5. Regulamentele de organizare și funcționare a Parlamentului.....	73
5.6. Hotărârile Parlamentului	73
§6. Clasificarea controlului de constituționalitate a legilor	73
6.1. În raport cu momentul (timpul) exercitării controlului	74
6.2. În raport de organele cărora le este încredințat controlul	74
6.3. În raport de modul de exercitare.....	75
6.4. În raport de criteriul înscrierii în constituție	76
6.5. În funcție de modelul justiției constituționale utilizate	76
6.6. După efectele pe care le produce.....	77
§7. Consecințele controlului constituționalității legilor.....	78
7.1. Asigurarea principiului legalității	78
7.2. Asigurarea supremației constituției	78
7.3. Înlăturarea normelor juridice contrare prevederilor constituționale	78
Capitolul V. Dezvoltarea constituțională a României	82
Secțiunea 1. Perioada preconstituțională (1740-1860).....	82
§1. Constituția Principelui Constantin Mavrocordat din 7 februarie 1741	83
§2. Supplex Libellus Valachorum din 1792.....	84
§3. Constituția „Cărvunarii” din 13 septembrie 1822	84
§4. Regulamentele Organice din Valahia (Țara Românească) din 1831 și Moldova din 1832	84
§5. Proiectul de Constituție elaborat de Ion Câmpineanu la 5 noiembrie 1838	84
§6. Proiectul de Constituție pentru Moldova elaborat de Mihail Kogălniceanu în 1848.....	85
§7. Proiectul de Constituție a Principatelor Unite Moldova și Țara Românească	85
Secțiunea a 2-a. Perioada formării statului român modern (1860-1940)	86
§1. Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris	86
§2. Constituția din 1866.....	87
§3. Constituția din 1923.....	89
§4. Constituția din 1938.....	91
Secțiunea a 3-a. Perioada celui de-al Doilea Război Mondial	92
§1. Decretul regal nr. 1626 din 31 august 1944 pentru fixarea drepturilor românilor în cadrele Constituției din 1866, cu modificările Constituției din 29 martie 1923	92
§2. Decretul-lege nr. 1849 din 10 octombrie 1944 privind adăugirea de alineat nou la finele art. IV din înaltul Decret regal nr. 1626 din 31 august 1944	92
§3. Legea nr. 86 din 6 februarie 1945 pentru Statutul naționalităților minoritare.....	93
§4. Legea nr. 187 din 23 martie 1945 pentru înfăptuirea reformei agrare	93

§5. Legea nr. 260 din 31 martie 1945 pentru legislația aplicabilă în Transilvania de Nord, precum și drepturile dobândite în acest teritoriu, în timpul ocupării ungare	93
§6. Legea nr. 261 din 2 aprilie 1945 pentru reglementarea cetățeniei locuitorilor din Ardealul de Nord.....	94
§7. Legea nr. 312 din 24 aprilie 1945 pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării sau de crime de război.....	94
§8. Decretul nr. 2218 din 15 iulie 1946 privind exercitarea puterii legislative	94
§9. Legea nr. 363 din 30 decembrie 1947 pentru constituirea Statului Român în Republică Populară Română.....	95
Secțiunea a 4-a. Perioada constituțiilor socialiste (1948-1989)	95
§1. Constituția Republicii Populare Române din 13 aprilie 1948	96
§2. Constituția Republicii Populare Române din 24 septembrie 1952.....	97
§3. Constituția Republicii Socialiste România din 21 august 1965.....	98
Secțiunea a 5-a. Perioada actelor constituționale (1989-1991)	99
§1. Decretul-lege nr. 2 din 27 decembrie 1989 privind constituirea, organizarea și funcționarea Consiliului Frontului Salvării Naționale și a consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale.....	100
§2. Decretul-lege nr. 8 din 31 decembrie 1989 privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și a organizațiilor obștești în România	101
§3. Decretul-lege nr. 10 din 31 decembrie 1989 privind constituirea, organizarea și funcționarea Guvernului României	102
§4. Decretul-lege nr. 81 din 9 februarie 1990 privind Consiliul Provizoriu de Uniune Națională.....	102
§5. Decretul-lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României.....	103
Secțiunea a 6-a. Constituția din 1991	103
§1. Conținutul Constituției	103
§2. Revizuirea Constituției din anul 2003	105

Capitolul VI. Constituționalizarea dreptului 109

Secțiunea 1. Procesul de constituționalizare a dreptului	109
§1. Noțiune	109
§2. Factorii constituționalizării dreptului.....	110
§3. Consecințele constituționalizării dreptului.....	110
Secțiunea a 2-a. Constituție și constituționalism la nivelul Uniunii Europene.....	111
§1. Noțiunea de „constituție” și cea de „constituționalism”.....	111
§2. Distincția dintre „constituție” și „constituționalism”.....	112
§3. Fenomenul de „constituționalism” de la nivelul Uniunii Europene.....	112
§4. Natura juridică a Uniunii Europene.....	113
Secțiunea a 3-a. Raporturile dintre ordinea juridică a Uniunii Europene și cea națională.....	114
§1. Ordinea juridică a Uniunii Europene.....	114
§2. Autonomia ordinii juridice a Uniunii Europene	115
§3. Raportul dintre ordinea juridică națională și cea a Uniunii Europene.....	116

Capitolul VII. Cetățenia română.....	121
Secțiunea 1. Noțiunea de cetățenie.....	121
Secțiunea a 2-a. Noțiunea de naționalitate	122
Secțiunea a 3-a. Natura juridică a cetățeniei	124
§1. Cetățenia văzută ca element al statului.....	125
§2. Cetățenia văzută ca un raport juridic	125
§3. Cetățenia văzută ca un raport juridic de „supușenie”	125
§4. Cetățenia văzută ca un contract.....	125
§5. Cetățenia văzută ca statut juridic al persoanei	126
§6. Cetățenia văzută ca însăși capacitatea juridică a persoanei.....	126
§7. Cetățenia este parte a capacității juridice a persoanei.....	126
Secțiunea a 4-a. Evoluția istorică a noțiunii de cetățenie în România.....	126
§1. Codul civil din 1864	126
§2. Legea nr. 28 din februarie 1924 privind cetățenia	127
§3. Legea nr. 33 din 1939 privind cetățenia	128
§4. Decretul nr. 125 din 1948 privind cetățenia.....	128
§5. Decretul nr. 33 din 1952 privind cetățenia	128
§6. Legea nr. 24 din 1971 privind cetățenia	129
Secțiunea a 5-a. Reglementarea juridică a cetățeniei române și principiile aplicabile acestora	129
§1. Reglementarea juridică a cetățeniei române	129
§2. Principiile cetățeniei române.....	130
 Capitolul VIII. Condițiile de dobândire, păstrare și pierdere a cetățeniei române.....	 134
Secțiunea 1. Dobândirea cetățeniei române	134
§1. Naștere	135
§2. Adopție	135
§3. Acordare la cerere.....	136
§4. Redobândirea cetățeniei	137
§5. Procedura acordării cetățeniei române	137
Secțiunea a 2-a. Pierderea cetățeniei române	139
§1. Retragera cetățeniei române.....	140
1.1. Procedura retragerii cetățeniei române	140
§2. Aprobarea renunțării la cetățenia română	141
2.1. Procedura aprobării renunțării la cetățenia română	141
§3. Alte cazuri de pierdere a cetățeniei prevăzute de lege.....	142
3.1. Copilul minor, cetățean român, adoptat de un cetățean străin.....	142
3.2. Stabilirea filiației copilului găsit pe teritoriul României	142
Secțiunea a 3-a. Dovada cetățeniei române.....	142
Secțiunea a 4-a. Cetățenia de onoare.....	143
Secțiunea a 5-a. Dubla (multipla) cetățenie	143
Secțiunea a 6-a. Corelația dintre cetățenia română și cetățenia Uniunii Europene.....	144

Capitolul IX. Drepturile și libertățile fundamentale	149
Secțiunea 1. Noțiunea de drepturi și libertăți	149
Secțiunea a 2-a. Apariția și evoluția drepturilor	151

§1. Primele reglementări în materia drepturilor omului	151
§2. Declarația Universală a Drepturilor Omului	152
§3. Sistemul european de protecție a drepturilor omului	153
3.1. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale	153
3.2. Carta socială europeană	153
3.3. Carta de la Paris pentru o nouă Europă	154
§4. Protecția drepturilor omului la nivelul Uniunii Europene	155
Secțiunea a 3-a. Promovarea și protejarea drepturilor omului în România	156
Secțiunea a 4-a. Definiția juridică a drepturilor fundamentale	158
Secțiunea a 5-a. Natura juridică a drepturilor fundamentale	158
§1. Concepții cu privire la drepturile fundamentale	158
1.1. Drepturile fundamentale sunt puteri garantate de lege voinței subiectului activ al raportului juridic	158
1.2. Drepturile fundamentale limitează puterile statului	159
§2. Trăsăturile drepturilor fundamentale	159
Secțiunea a 6-a. Corelația dintre reglementările interne și cele internaționale în materia drepturilor omului	160
§1. Principiile constituționale în materia drepturilor omului	161
§2. Raportul dintre Constituție și tratatele internaționale	162
§3. Raportul dintre legile interne și tratatele internaționale	162
Secțiunea a 7-a. Garanții oferite protecției drepturilor fundamentale	163
§1. Curtea Constituțională	163
§2. Autoritățile judecătorești	164
§3. Avocatul Poporului	164
3.1. Istoric	164
3.2. Funcționarea instituției Avocatul Poporului	165
3.3. Atribuții	166
3.4. Cine se poate adresa acestei autorități	166
3.5. Cum se poate adresa acestei autorități	167
3.6. Ombudsmanul European	167
Secțiunea a 8-a. Clasificarea drepturilor	167
§1. Criteriul sferei de manifestare a drepturilor	167
§2. Criteriul importanței drepturilor	167
§3. Criteriul titularului dreptului	168
§4. Criteriul implicării statului în protejarea și garantarea drepturilor	168
§5. Criteriul momentului apariției	168
§6. Criteriul conținutului drepturilor	169
6.1. Drepturile principii	170
6.2. Inviolabilitățile	170
6.3. Drepturile și libertățile social-economice și culturale	170
6.4. Drepturile exclusiv politice	170
6.5. Drepturile și libertățile social-politice	170
6.6. Drepturile garanții	170

Capitolul X. Drepturile principii.....	174
Secțiunea 1. Universalitatea	174
Secțiunea a 2-a. Neretroactivitatea legii.....	175
Secțiunea a 3-a. Egalitatea	177
Secțiunea a 4-a. Expulzarea	179
Secțiunea a 5-a. Extrădarea	181
Secțiunea a 6-a. Protecția juridică a cetățenilor români în străinătate	182
Secțiunea a 7-a. Protecția juridică a cetățenilor străini și a apatrizilor în România	183
Secțiunea a 8-a. Ocuparea funcțiilor și a demnităților publice.....	184
Secțiunea a 9-a. Accesul liber la justiție	186
Secțiunea a 10-a. Caracterul de excepție al restrângerii unor drepturi sau libertăți	190
Capitolul XI. Drepturile inviolabilități.....	195
Secțiunea 1. Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică	195
Secțiunea a 2-a. Libertatea individuală	198
Secțiunea a 3-a. Dreptul la apărare.....	201
Secțiunea a 4-a. Dreptul la liberă circulație	203
Secțiunea a 5-a. Dreptul la viață intimă, familială și privată.....	205
Secțiunea a 6-a. Inviolabilitatea domiciliului.....	207
Capitolul XII. Drepturile și libertățile social-economice și culturale.....	212
Secțiunea 1. Dreptul la învățătură	212
Secțiunea a 2-a. Accesul la cultură.....	215
Secțiunea a 3-a. Dreptul la ocrotirea sănătății	217
Secțiunea a 4-a. Dreptul la un mediu sănătos.....	218
Secțiunea a 5-a. Dreptul la muncă și la protecția socială a muncii	219
Secțiunea a 6-a. Dreptul la grevă	223
Secțiunea a 7-a. Dreptul de proprietate privată	224
Secțiunea a 8-a. Libertatea economică.....	228
Secțiunea a 9-a. Dreptul la moștenire.....	229
Secțiunea a 10-a. Dreptul la un nivel de trai decent.....	230
Secțiunea a 11-a. Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie.....	232
Secțiunea a 12-a. Protecția copiilor și a tinerilor.....	234
Secțiunea a 13-a. Protecția persoanelor cu handicap	237
Capitolul XIII. Drepturile și libertățile social-politice și drepturile garanții....	240
Secțiunea 1. Libertatea conștiinței	240
Secțiunea a 2-a. Secretul corespondenței	242
Secțiunea a 3-a. Libertatea de exprimare	243
Secțiunea a 4-a. Dreptul la informație.....	246
Secțiunea a 5-a. Libertatea întrunirilor.....	249
Secțiunea a 6-a. Dreptul de asociere	250
§1. Asocierea în partide politice.....	251
§2. Asocierea în asociații și fundații	252
§3. Asocierea în alte forme de asociere (sindicate, patronate etc.)	253
Secțiunea a 7-a. Dreptul de petiționare	255

Secțiunea a 8-a. Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică	256
Secțiunea a 9-a. Drepturile exclusiv politice.....	258

Capitolul XIV. Îndatoririle fundamentale ale cetățenilor..... 261

Secțiunea 1. Noțiuni	261
Secțiunea a 2-a. Definiție	262
Secțiunea a 3-a. Clasificare	262
§1. Îndatoriri fundamentale față de stat	262
1.1. Îndatorirea de fidelitate față de țară.....	262
1.2. Îndatorirea de apărare a țării.....	263
1.3. Îndatorirea de a contribui financiar la cheltuielile publice	264
§2. Îndatoriri fundamentale pentru asigurarea conviețuirii pașnice a persoanelor în cadrul unui stat.....	265
2.1. Îndatorirea de a exercita cu bună-credință drepturile și libertățile	265

Capitolul I

Dreptul constituțional – ramură principală a dreptului

Obiectivele de învățare ale Capitolului I

După studiul acestui Capitol de învățare veți reuși:

- să vă însușiți înțelesul noțiunii de „drept”;
- să faceți distincția între noțiunile de „drept subiectiv”, „drept obiectiv”, „drept pozitiv”, „drept natural”;
- să faceți distincția între ramurile dreptului public și ale celui privat;
- să identificați fundamentele dreptului;
- să faceți distincția dintre drept și morală;
- să faceți distincția dintre drept și religie;
- să faceți distincția dintre drept și politică;
- să definiți dreptul constituțional ca ramură a dreptului public;
- să identificați locul dreptului constituțional în sistemul de drept;
- să stabiliți momentul apariției dreptului constituțional ca disciplină de studiu.

Secțiunea 1. Noțiunea de drept

Dreptul este un produs al societății umane.

Noțiunea de *drept* are multiple sensuri. Această noțiune cuprinde un domeniu extrem de vast și greu de caracterizat printr-o singură trăsătură.

Dreptul, fiind caracteristic societății umane, este una din ramurile științei sociale, având o multitudine de raporturi și cu celelalte științe sociale, precum filozofia, religia, istoria, sociologia etc. Dreptul nu este un fenomen de sine stătător. El este într-o continuă evoluție în raport cu dezvoltarea societății în care își produce efectele și cu gradul de civilizație al societății. De aceea, unii sociologi și juriști l-au numit „drept viu” (Eugen Ehrlich). Dreptul nu poate exista decât într-o societate umană bazată pe respectarea unor reguli de conviețuire. El este cel ce justifică și legalizează acțiunea umană în societate. Dreptul este cel ce instituie principiile după care funcționează viața umană în societate, el fiind un produs al societății umane.

Din punct de vedere juridic, dreptul reprezintă ansamblul normelor juridice existente în societate în conformitate cu care se organizează și funcționează o societate. În dreptul roman, Ulpian, încercând să definească dreptul, a legat această

noțiune de noțiunea de *justiție* spunând că „*Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum quique tribuendi. Jurisprudenta est rerum divinarum atque humanarum notitia, justī atque injustī scientia*” (Justiția este voința fermă și perpetuă de a da fiecăruia ceea ce este al său. Dreptul este cunoașterea lucrurilor divine și umane, știința a ceea ce este drept și nedrept). Ambele noțiuni, atât cea de justiție, cât și cea de drept sunt definite prin raportare la morală, spunând că „*Jus est ars boni et aequi*” (Dreptul este știința a ceea ce este bun și echitabil).

După Ulpian, juriștii romani au încercat să dea o definiție mult mai clară ideii de drept enumerând elementele constitutive ale dreptului: „*Juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum quique tribuere*” (Învățămintele dreptului sunt acestea: a trăi în cinste, a nu vătăma pe altul, a da fiecăruia ceea ce i se cuvine).

Noțiunea de drept este strâns legată de ideea de stat.

Astăzi noțiunea de *drept* are multiple înțelesuri, ea fiind legată mai ales de ideea de dreptate, de echitate, de corectitudine. Tot prin drept se înțelege și posibilitatea pe care o oferă norma juridică unei persoane să acționeze într-un anume fel sau să pretindă o anume conduită din partea seme-

nilor săi, făcând apel la forța de constrângere a statului în caz de necesitate. Astfel, noțiunea de drept se află în strânsă legătură cu ideea de stat. **Statul nu poate exista fără drept așa cum nici dreptul nu poate subzista fără stat.**

Dreptul reprezintă totalitatea regulilor ce delimitează sfera de acțiune a fiecărui individ. Dreptul se ocupă, deci, de conduita fiecăruia dintre noi, stabilind că această conduită trebuie să fie în așa fel încât, prin realizarea intereselor noastre particulare să nu afectăm realizarea intereselor celorlalți semenii ai noștri. Dreptul este alcătuit din norme juridice.

Finalitatea dreptului este realizarea armoniei sociale, grație căreia este posibilă viața în colectivitate. Norma de drept caută să facă posibilă conviețuirea socială, astfel încât oamenii să trăiască în armonie socială. Încălcarea unei norme juridice este considerată a fi un fapt dăunător pentru societate și pentru armonia socială. De aceea, norma juridică instituie constrângeri și sancțiuni pentru încălcarea ei. **Așadar, normele juridice conduc activitatea umană, fixează conduita oamenilor și prin acest lucru servesc drept cauză fenomenelor sociale.**

Atunci când legiuitorul consideră că societatea suferă de anumite lipsuri ori defecte, poate lua anumite măsuri de ordin legal prin impunerea pe calea normei juridice a anumitor conduite. Norma juridică are însă un caracter cu totul relativ, deoarece ea poate diferi de la o societate la alta sau de la o perioadă istorică la alta. O normă juridică poate avea un anume conținut în România și un cu totul altul într-o altă țară. De asemenea, o normă juridică, ce este considerată bună în acest moment, va putea fi considerată depășită peste 10 sau 50 de ani. Relativitatea normei juridice este dată de faptul că viața umană este în continuă schimbare, iar nevoile societății se schimbă și ele în raport cu cerințele indivizilor care compun societatea.

Dreptul este alcătuit din norme juridice.

Dreptul este alcătuit din totalitatea normelor juridice prin care sunt delimitate interesele fiecăruia, precum și ale tuturor, sub amenințarea constrângerii, pentru a face posibilă viața socială.

Prin urmare, regula de drept este menită să stabilească delimitarea intereselor fiecăruia de cele ale tuturor în vederea stabilirii unei armonii în cadrul societății umane. Regula de drept caută să stabilească condițiile în care să fie posibilă dezvoltarea individului. Dreptul nu face doar o delimitare a intereselor, ci stabilește, în același timp, și măsuri pentru cei ce încalcă regula de drept. **Constrângerea și sancțiunea** sunt cele două elemente ale regulii de drept.

Norma de drept reglementează raporturile care există între indivizi sau între indivizi și grupuri sociale. Ea este o regulă de conduită umană exterioară individului. Ea nu intervine decât atunci când omul se exteriorizează și intră în contact cu ceilalți semenii ai săi producând acte sau fapte juridice. Norma de drept este necesară pentru menținerea armoniei sociale.

§1. Drept obiectiv. Drept subiectiv

Dreptul poate fi obiectiv sau subiectiv.

Dreptul obiectiv reprezintă totalitatea normelor juridice instituite și sancționate de către stat, norme ce sunt aduse la îndeplinire de bunăvoie de către indivizi sau în caz de nevoie, făcându-se apel la forța de constrângere a statului.

Dreptul subiectiv este definit ca acea posibilitate recunoscută de lege unei persoane (fizice sau juridice) de a face sau nu ceva, de a pretinde altuia să facă sau să nu facă ceva, iar în caz de nevoie de a apela la forța de constrângere a statului în vederea realizării acestei posibilități. Dreptul subiectiv se regăsește în dreptul obiectiv. Sursa dreptului subiectiv este chiar dreptul obiectiv.

Dacă în sistemul juridic românesc, cuvântul „*drept*” poate fi utilizat atât cu sensul de *drept obiectiv*, cât și cu cel de *drept subiectiv*, în alte sisteme juridice, precum cel anglo-saxon, se utilizează termeni diferiți pentru cele două noțiuni: drept obiectiv și drept subiectiv. Dreptul obiectiv este definit prin noțiunea de „*law*”, iar dreptul subiectiv prin noțiunea de „*right*”.

§2. Drept pozitiv. Drept natural

Dreptul poate fi pozitiv sau natural.

Din cele mai vechi timpuri s-a făcut distincția între dreptul pozitiv și dreptul natural. Dacă **dreptul pozitiv** este reprezentat de totalitatea regulilor juridice scrise, existente într-o societate, dreptul natural derivă din natura

lucrurilor și din rațiunea umană. **Dreptul natural** este un ansamblu de reguli și idei directoare din care legiuitorul se inspiră în elaborarea dreptului pozitiv. Dreptul natural ține de existența ființei umane. Sunt însă concepții diferite cu privire la existența unui drept natural. În timp ce autori precum Hans Kelsen ori Charles

Eisenmann, adept ai pozitivismului juridic, contestă dreptul natural spunând că doar jurisprudența reprezintă baza dreptului, alți autori, precum Maurice Hauriou, văd dreptul natural ca un fapt istoric ce iese în evidență în toate marile perioade democratice ale omenirii.

Secțiunea a 2-a. Ramurile de drept

§1. Drept public. Drept privat

Dreptul poate fi public sau privat.

Încă din vremea romanilor, se făcea distincție între **dreptul public** și **dreptul privat**. În concepția acestora, dreptul public apăra interesele statului în timp ce dreptul privat apăra interesele indivizilor. Ulpian ne-a lăsat o definiție relativ clară a dreptului public și a celui privat, precizând și criteriul după care putem face distincție între ele. Astfel, dreptul public este cel care se referă la organizarea statului, în timp ce dreptul privat este cel ce se referă la interesele fiecărui individ (*Publicum ius est quod ad statum rei spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem*).

Dreptul public este cel care conține totalitatea principiilor și regulilor juridice aplicabile în raporturile dintre stat și individ, precum și în raporturile dintre state, iar dreptul privat conține totalitatea principiilor și regulilor juridice aplicabile raporturilor dintre indivizi, indiferent dacă aceștia sunt din același stat sau din state diferite.

La rândul lor, cele două diviziuni ale dreptului, public și privat, cunosc fiecare o serie de ramuri. Astfel, din categoria **dreptului public** fac parte: dreptul constituțional, dreptul administrativ, dreptul internațional public, dreptul penal, dreptul financiar etc. Din categoria **dreptului privat** fac parte: dreptul civil, dreptul familiei, dreptul internațional privat etc.

§2. Criterii de diferențiere

Criteriile de diferențiere între dreptul public și dreptul privat.

În doctrină, au fost identificate mai multe criterii de diferențiere între dreptul public și dreptul privat. Așa cum am văzut, Ulpian a utilizat drept criteriu de diferențiere **natura interesului urmărit**. Astfel, dacă normele dreptului urmăresc un interes general, ele fac parte din dreptul public, iar dacă urmăresc un interes particular, fac parte din dreptul privat.

Un alt criteriu de diferențiere între dreptul public și dreptul privat îl reprezintă **scopul urmărit**. Friedrich Karl von Savigny și apoi Rudolf von Ihering consideră că în dreptul public statul este scopul principal, iar individul are un rol secundar, în timp ce în dreptul privat, statul nu este decât un mijloc, în timp ce individul este scopul.

Alți autori au utilizat drept criteriu de diferențiere între dreptul public și dreptul privat **subiectul raporturilor juridice**. Astfel, în dreptul public unul dintre subiectele raporturilor juridice este totdeauna statul sau o autoritate a sa, în timp ce în dreptul privat, de regulă, subiectele raporturilor juridice sunt indivizii.

Toate aceste criterii arată însă o anume insuficiență în delimitarea dreptului public de cel privat. Dintre toate criteriile, o precizie mult mai mare consider că o are criteriul utilizat de Ulpian având în vedere că dreptul public este cel ce se ocupă de interesele generale, de organizarea și funcționarea statului și a instituțiilor sale, în timp ce dreptul privat are în vedere interesele private și modul de realizare a acestor interese private. Chiar și statul poate avea astfel de interese private. De aceea, de multe ori statul este subiect al raporturilor juridice de drept privat.

Diferențierea dintre dreptul public și cel privat nu trebuie privită ca una foarte rigidă ținând cont că între cele două ramuri de drept există o permanentă întrepătrundere. Sistemul de drept este unul unitar, iar împărțirea ramurilor este făcută, mai degrabă din rațiuni teoretice pentru delimitarea obiectului de studiu al diferitelor discipline juridice.

§3. Importanța delimitării

Importanța delimitării între dreptul public și dreptul privat.

Delimitarea dreptului public de cel privat are o importanță deosebită pentru drept, deoarece în funcție de această delimitare avem și reguli diferite utilizate în ramurile de drept ce fac parte din cele două categorii.

Dacă în dreptul public, totdeauna subiectele raporturilor

juridice sunt pe o poziție de subordonare, unul față de celălalt, în dreptul privat, subiectele raporturilor juridice sunt pe poziție de egalitate. În dreptul public, unul din subiectele raporturilor juridice este totdeauna statul sau o autoritate a statului, în timp ce în dreptul privat subiectele raporturilor juridice pot fi atât persoanele fizice (cetățeni, străini sau apatrizi), cât și statul ori statele, sau o autoritate statală. În dreptul public, unde domină ideea de ordine și disciplină, **normele** sunt de regulă **imperative**, în timp ce în dreptul privat, unde domină ideea de contract și negociere, **normele** sunt **supletive**. În dreptul public, de regulă, nu intervine prescripția, în timp ce în dreptul privat, titularii drepturilor pot pierde drepturile lor ca urmare a prescripției. În dreptul public, încălcarea unei norme este sancționată automat de către stat, în timp ce în dreptul privat este nevoie ca individul să facă apel la forța de constrângere a statului pentru a sancționa o încălcare a normei. În dreptul privat, sancționarea unei norme are **efecte inter partes litigantes** (între părțile aflate în litigiu), în timp ce în dreptul public, de regulă, sancționarea unei norme are **efecte erga omnes** (asupra tuturor).

Secțiunea a 3-a. Fundamentele dreptului

§1. Morala

Distincția dintre drept și morală.

Normele juridice reglementează activitatea umană fixând constrângeri și sancțiuni pentru cei ce nu le respectă. Totdeauna, **normele juridice reglementează conduita umană**, însă nu toate acțiunile întreprinse de o persoană sunt reglementate juridic, ci doar acelea care au un scop și o finalitate precise.

Din acest punct de vedere, dreptul se poate confunda uneori cu morala, pentru că și normele morale reglementează conduita umană. Norma juridică se diferențiază însă de norma morală prin faptul că, în timp ce **norma juridică este, de regulă, una negativă, norma morală este una pozitivă**. Spre exemplu, norma juridică se ghidează totdeauna după regula: *Nu-i face altuia ceea ce nu ți-ar plăcea să ți se facă sau Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face*, în timp ce norma morală se ghidează după regula: *Fă-ți ceea ce alții își fac lor sau Îți doresc să ai parte de ceea ce îmi dorești și tu mie*.

Norma morală vine din interiorul individului, în timp ce norma juridică vine din exteriorul lui. O normă morală este respectată de bunăvoie de către individ, în timp ce norma juridică este impusă prin forța de constrângere. Normele morale au la bază frica și speranța.

Dreptul are la bază morală.

Realitatea practică ne arată că între drept și morală există foarte multe legături. **Dreptul are la bază morală.** Diferența dintre *bine* și *rău* din morală trebuie să călăuzească legiuitorul atunci când face o normă de drept.

Dreptul nu poate exista fără morală. O normă morală poate exista fără o normă de drept, invers este mai dificil, pentru că ar întâmpina opoziția celor cărora li se va aplica acea regulă juridică lipsită de morală. De regulă, normele juridice trimit la morală.

Norma juridică nu este o creație arbitrară, așa cum se considera pe la începutul secolului al XIX-lea, când dreptul era văzut ca o înșiruire de reguli a căror interpretare gramaticală și logică constituia toată această știință. Noile doctrine științifice care au început cu școala istorică a lui Savigny și continuată de Ihering au dat un caracter mult mai științific normei juridice, considerând-o rezultatul nevoilor sociale pe care legiuitorul trebuie să le îmbrace într-o haină consistentă, căci norma juridică nu este altceva decât forma care îmbracă fenomenele sociale, economice, politice, religioase, morale ale unei societăți.

De multe ori, fie dreptul o ia înaintea societății prin impunerea unor norme pentru care societatea încă nu este pregătită (a se vedea, spre exemplu, încercarea de legalizare a prostituției sau a căsătoriilor homosexuale în unele state), fie dreptul rămâne în urma societății, căzând astfel în desuetudine (normele juridice aplicabile unor acte sau fapte sociale rămân în vigoare, dar nu se mai aplică, deoarece acele acte sau fapte nu se mai

petrec în societate sau se petrec extrem de rar). În ambele variante, dreptul ne arată că, el fiind o creație a societății, are nevoie permanentă de adaptare.

§2. Religia

Religia este o formă a conștiinței sociale.

Religia este o formă a conștiinței sociale caracterizată prin credința într-o divinitate, într-o ființă supranaturală, creatoare și guvernatoare a cosmosului. Ea constituie o reflectare imaginară a realității naturale și sociale.

Religia este un tip de comportament uman (credințe, ritualuri) referitor la ființe, forțe și puteri supranaturale.

Prin intermediul religiei, oamenii au încercat și încearcă în continuare să explice lumea în condițiile lipsei unei cunoașteri științifice. O modalitate de cunoaștere, specifică religiei, este mitologia. Ea are o marcantă orientare antropomorfică, proiectând caracteristicile existenței umane (prima existență la care cunoașterea umană a avut acces) pentru explicarea tuturor celorlalte domenii ale existenței.

Studii recente demonstrează valoarea religiei ca puternic instrument al constituirii și preservării identității unor comunități etnice sau chiar a unor comunități constituite exclusiv prin aderența la o credință religioasă. Religia este deci un liant al vieții sociale și un instrument de creștere a coeziunii sociale. Ea se manifestă în societate și influențează societatea.

Ca instituție, **religia reprezintă un sistem de credințe (dogme) și de practici** (rituri) privind sentimentul divinității și care îi unește, în aceeași comunitate spirituală și morală, pe toți cei care aderă la acest sistem. În multe cazuri, norma juridică este cea care definește instituțional religia, realizându-se astfel o întrepătrundere între normele religioase și cele juridice.

Ținând cont că multă vreme religia a jucat un rol important în formarea și coagularea statelor, dreptul are un puternic fundament religios, iar multe din normele juridice se fundamentează pe normele religioase (a se vedea acest lucru mai ales în statele musulmane).

§3. Politică

Politica este știința și practica de guvernare.

Politica este știința și practica de guvernare a unui stat și reprezintă sfera de activitate social-istorică ce însumează relațiile, orientările și manifestările care apar între partidele politice, între diversele categorii și grupuri sociale sau între națiuni în vederea emancipării conceptelor proprii, în lupta pentru putere sau supremație ideologică. Politica reprezintă, de asemenea, orientarea, activitatea, acțiunea propriu-zisă a unui partid sau a unor grupări exercitată în domeniul guvernării problemelor interne și externe. Totodată, poate fi definită ca ideologie ce reflectă această orientare sau acțiune.

Relația dintre drept și politică este una de interdependență, deoarece autoritatea publică, ca formă instituționalizată a puterii politice, are capacitatea de a crea și aplica normele juridice, transformând astfel dezideratele politice în imperative juridice. Autoritatea publică creează dreptul corespunzător valorilor politice asumate.

Dreptul este instrumentul de realizare a politicii.

Pe de altă parte, **dreptul este instrumentul de realizare a politicii**. Politicul este un subsistem al sistemului social și conține următoarele părți componente: instituțiile, organizațiile politice și conștiința politică.

Instituțiile politice sunt instituții prin intermediul cărora se exercită puterea. Prima instituție politică este statul ca instrument social organizat. Partidele politice constituie instituția care, deținând dreptul de conducere a statului, poate transpune în practică programul de acțiune propriu.

Organizațiile politice sunt grupurile umane formale și informale care reprezintă și categorii sociale mai largi, care exercită influențe, presiuni, propagandă sau lobby în favoarea sau în defavoarea partidelor cu acces la conducerea statului.

Conștiința politică există simultan pe mai multe niveluri de structurare, și anume psihologia individuală politică, ca formă comună a conștiinței politice și ca formă structurată a conștiinței politice. Conștiința politică de nivel psihologic constă în cunoștințe politice rudimentare, locale, interese politice minore, norme cu aplicație redusă, sentimente politice specifice. Conștiința politică comună este dominată de cunoștințe politice relativ stabile, interese comune structurate ale grupurilor, norme politice interiorizate prin experiență colectivă. Conștiința politică comună servește acțiunilor de grup politic bazal. Conștiința politică structurată superior se prezintă ca o concepție politică unitară despre societate ca un tot și ca o doctrină politică ce convertește ideile privitoare la stările de fapt în norme generale de acțiune pentru schimbarea ordinii sociale în conformitate cu interesele clasei reprezentate. În continuarea acestor forme structurate există programul politic, parte integrantă a conștiinței politice, care vizează direct înfăptuirea concretă a scopurilor fundamentale ale clasei politice reprezentate.

Așadar, politica este unul dintre fundamentele dreptului ce contribuie la dezvoltarea și amplificarea normelor juridice într-un sistem normativ statal.

Secțiunea a 4-a. Definiția dreptului constituțional

Definiția dreptului constituțional.

Dreptul constituțional reprezintă ramura principală a dreptului ce cuprinde norme juridice după care se organizează și se guvernează un stat în exercitarea puterii suverane a poporului.

Dreptul constituțional cuprinde, așadar, normele juridice referitoare la organizarea și funcționarea statului, la modul de alegere, numire și formare a organelor statale, la modul de funcționare și de relaționare a diferitelor instituții ale statului, precum și la

modul de instituire și garantare a drepturilor fundamentale ale cetățenilor. **Dreptul constituțional este ramura principală a dreptului**, normele sale constituind sursă ori izvor pentru toate celelalte norme juridice pe care le întâlnim în celelalte ramuri de drept. **Normele dreptului constituțional sunt investite cu forță juridică supremă.** Această forță juridică este dată de conținutul normelor și de emitentul lor. Din punct de vedere al conținutului, normele dreptului constituțional reglementează cele mai importante relații sociale, esențiale pentru existența statului, iar din punct de vedere al emitentului, normele dreptului constituțional sunt emise de către cea mai reprezentativă autoritate în stat: *puterea constituantă*.

Secțiunea a 5-a. Locul dreptului constituțional în sistemul de drept

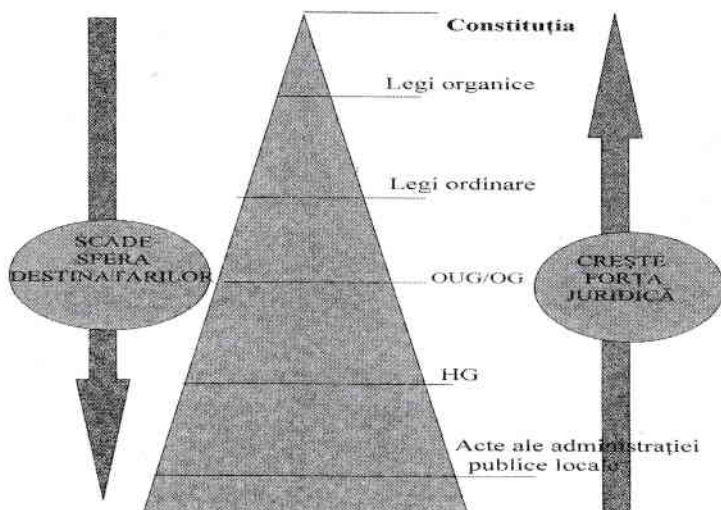
Dreptul constituțional este ramură principală a dreptului.

Dreptul constituțional este ramura principală a dreptului, în general, și a dreptului public, în mod special. Locul dreptului constituțional în sistemul de drept al unui stat este dat de valoarea relațiilor sociale reglementate de normele dreptului constituțional și de forța

juridică a normelor juridice ale acestei ramuri de drept. Din punct de vedere al relațiilor sociale reglementate de normele dreptului constituțional, aceste relații sunt cele mai importante pentru exercițiul puterii într-un stat și pentru existența statului. O constituție reglementează acele relații sociale referitoare la organizarea și funcționarea statului, la modul de alegere, numire și formare a organelor statale, la modul de funcționare și de relaționare a diferitelor instituții ale statului, precum și la modul de instituire și garantare a drepturilor fundamentale ale cetățenilor. Din punct de vedere al forței juridice a normelor dreptului constituțional, acestea au, așa cum am văzut deja, forță juridică supremă. **Normele dreptului constituțional stau la baza tuturor celorlalte norme de drept.** Orice abatere de la normele de drept constituțional semnifică încălcarea constituției și aduce cu sine sancțiunea neconstituționalității acelor norme.

Hans Kelsen, unul dintre teoreticienii dreptului, adept al normativismului juridic, și-a imaginat sistemul normativ al unui stat sub forma unei piramide în vârful căreia se află Constituția. Această situație a Constituției în vârful sistemului normativ al unui stat îi conferă legii fundamentale forță juridică supremă, iar dreptului constituțional locul principal în cadrul ramurilor de drept. De aici, rezultă o consecință fundamentală a supremației Constituției, și anume **conformitatea întregului drept al unui stat cu Constituția.**

Ierarhia actelor normative

Dezvoltarea rapidă a acestei ramuri de drept se datorează, conform unui reputat constituționalist francez, Louis Favoreu, următoarelor rațiuni:

Rațiunile dezvoltării dreptului constituțional în lume.

a) desacralizării legii. Experiența nefastă a regimurilor nazist și fascist din Europa a făcut ca legea să nu mai fie în centrul sistemului normativ statal. Aceste regimuri au demonstrat că legea poate aduce atingere drepturilor

și libertăților individuale, iar oamenii au nevoie să fie protejați contra abuzurilor;

b) extinderii constituțiilor și constituționalismului. Fenomenul de decolonizare și de proclamare a independenței unor noi state a determinat apariția de noi constituții pe plan mondial. Apariția acestor noi constituții a fost însoțită și de modernizarea constituțiilor unor vechi state care au simțit nevoia unor reformări instituționale;

c) promovării la nivel internațional a ideologiei drepturilor omului. În special după cel de-al Doilea Război Mondial se produce o mutație în planul promovării și garantării drepturilor și libertăților individuale. Ororile celor două războaie mondiale au arătat umanității cât de șubrede pot fi legile în plan național atunci când vine vorba de protejarea individului. De aceea, au apărut o serie de acte internaționale care au consfințit promovarea și protejarea drepturilor omului: Carta universală a drepturilor omului din 1948, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale din 1950, cele două Pacte internaționale cu privire la drepturile civile și politice și cu privire la drepturile sociale, economice și culturale din 1966;

d) apariției justiției constituționale. Justiția constituțională este considerată un element fundamental al menținerii și consolidării sistemului constituțional, în genere. Tribunalele Constituționale au ajuns să fie un punct de echilibru major în jocul puterilor statului, dar și în raporturile dintre statele federale și cele federate.

Din perspectiva integrării statelor naționale în Uniunea Europeană, dreptul constituțional joacă un rol major. Vorbim deja despre o cetățenie europeană și din ce în ce mai mult se discută despre un posibil drept constituțional al Uniunii Europene (Robert Schütze). Prioritatea dreptului Uniunii Europene față de dreptul național și aplicarea directă a normelor juridice ale Uniunii în dreptul național determină o tot mai mare dispută în ceea ce privește păstrarea intactă de către statele membre ale Uniunii a elementelor lor de suveranitate.

Dreptul constituțional este chemat să regleze din ce în ce mai mult raporturile dintre diferitele ordini juridice: cea națională, cea internațională și, mai nou, cea a Uniunii Europene. Vom vedea în ce măsură va reuși dreptul constituțional să facă față sfidărilor și provocărilor la care sunt supuse statele tot mai mult ca urmare a mutațiilor care au loc cu privire la elementele constitutive ale statelor: teritoriu, populație și suveranitate.

Secțiunea a 6-a. Apariția dreptului constituțional ca disciplină de studiu

Dreptul constituțional a apărut odată cu apariția primelor constituții scrise.

Dreptul constituțional, ca disciplină de studiu, a apărut mai târziu decât alte discipline precum dreptul civil sau dreptul penal. Această apariție mult mai târzie se datorează în principal faptului că și Constituțiile ca legi fundamentale scrise care privesc organizarea și funcționarea statului au apărut abia pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

În 1773, regele Franței Ludovic al XV-lea creează o catedră de drept public la Colegiul Franței sperând astfel că învățământul juridic promovat prin această catedră va permite un răspuns adecvat criticilor adresate puterii sale monarhice. Mai târziu, după Revoluția Franceză de la 1789, puterea constituantă din 1791 ordonă facultăților de drept din Franța, la 26 septembrie 1791, învățarea „Constituției franceze”. Primul titlu de profesor de drept constituțional apare la Dijon în 1792.

În Italia a apărut prima catedră de drept constituțional.

Tot în aceeași perioadă apare și **prima catedră de drept constituțional în Italia, la Ferrara, în 1797** sub conducerea lui Giuseppe Compagnoni di Luzza. Crearea acestei catedre se datorează ideilor reformatoare ale iluminiștilor francezi care au influențat mult școala de drept italiană.

Ulterior, alte trei catedre de drept constituțional sunt create la Padova, Bologna și Milano, însă toate vor dispărea relativ repede. Următoarea catedră de drept constituțional s-a creat mult mai târziu, în 1834, la Paris, iar cel ce predă cursul de drept constituțional era tot un italian, Pellegrino Rossi. Această catedră va funcționa până la 8 decembrie 1852 când va fi desființată.

După 1850, ideea de drept constituțional a căpătat amploare sub impulsul elaborării și adoptării de către state a constituțiilor lor naționale. Astfel, încep să apară nu